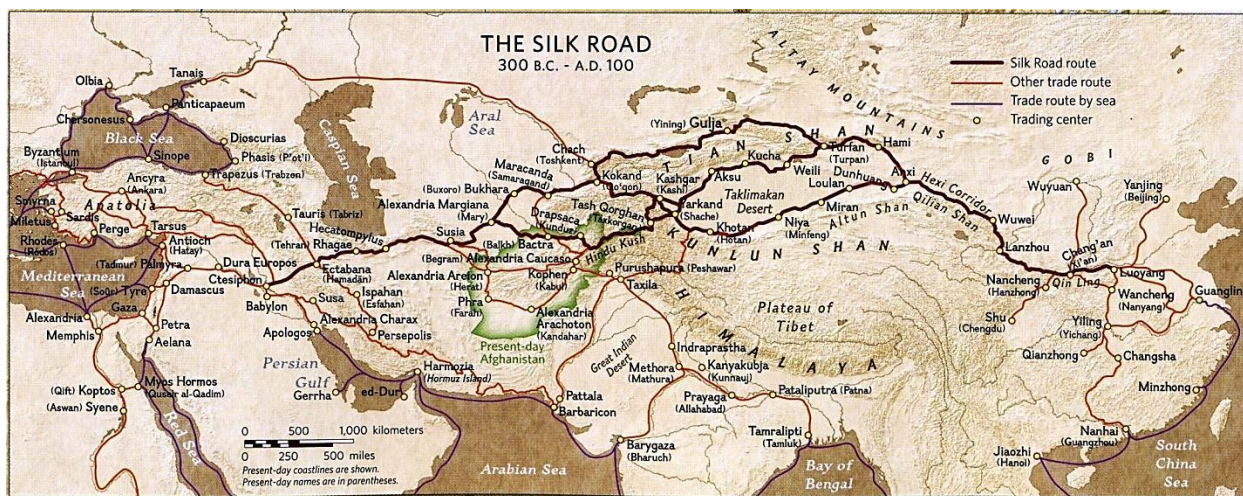

این مقاله به عنوان مقدمه و برای چاپ در ویژه نامه همایش تهیه گردید.

چرا جاده ابریشم از رونق افتاد؟

نوشته ای از محمد علی حسن زاده، دبیر علمی همایش

بسیاری بر این باورند که موقعیت جغرافیایی کشور عزیزمان ایران در عرصه تجارت بین کشورهای جهان، موقعیتی ممتاز است تا آنجا که گاهی از آن به چهارراه تجارت جهانی نیز یاد می کنند و عبور مسیرهای اصلی و فرعی تجارت دریایی و خشکی مثل جاده ابریشم از خاک کشور را گواهی بر این ادعا می داند. مسیری 5000 مایلی که آسیا، اروپا و آفریقا را به هم متصل می کرد. اگر امروز به گواه آمار و ارقام ارائه شده از مراجع ملی و بین المللی، حجم تجارت بین کشورها شاید هزاران و حتی صدها هزار برابر حجم کالای تجارت شده در سال های رونق جاده ابریشم است، این سوال مطرح می شود که به رغم وجود این موقعیت جغرافیایی، پس چرا دیگر همچون گذشته حجم قابل توجهی از کالاها از مسیر ایران عبور نمی کند؟

جاده ابریشم و سایر مسیرهای دریایی و خشکی (The early years of the Silk Road, 2012)

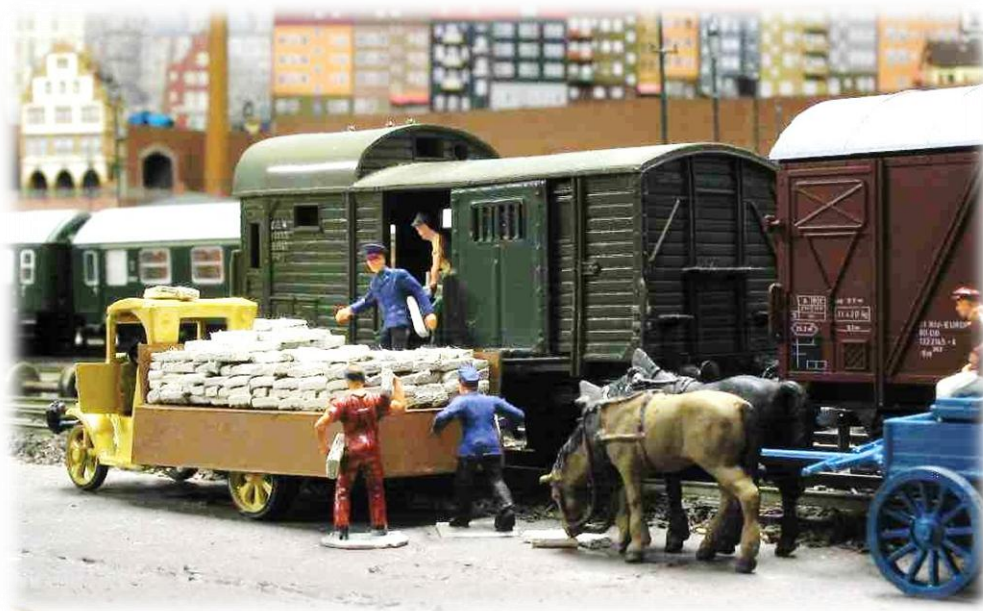
در گذشته حمل زمینی کالاها با چارپایانی چون اسب، شتر و حتی فیل انجام می شده است همانگونه که جاده ابریشم همواره با کاروانی از شتران حامل کالا ترسیم می شود. مادامی که دیگر امکان حمل زمینی کالا وجود نداشت، کالاها در بنداری مثل بندر طیس در جنوب شرق کشور یا بندر هرمز که نقش بنادر هاب را ایفا می کردند به کشتی ها بارگیری و به مقصد حمل می شدند. به بیان امروزی و همانگونه که در نقشه بالا دیده می شود حمل و نقل کالا بین کشورها یا تک وجهی بود (مثال حمل با چارپایان در مسیر جاده ابریشم) و یا حداکثر دووجهی (مسیر زمینی و دریایی). در هر یک از این مسیرها تفاوت زیادی بین ظرفیت های عملیاتی حمل زمینی یا دریایی وجود نداشت. به عبارت دیگر سرعت و ظرفیت حمل کالا با شتر یا اسب در ایران، هند و چین تفاوتی با هم نداشت در نتیجه متغیرهای دیگری مثل امنیت، طول مسیر، وجود امکانات رفاهی و نیز قابلیت خرید یا فروش کالا در شهرهای واقع شده در مسیر حمل همچون جاده ابریشم مهمترین فاکتور در انتخاب آن توسط صاحبان کالا یا تجار بودند.

کاروانی در مسیر جاده ابریشم (Source: Silk Road: A History by I. Franck and D. Brownstone)

هر چند پاسخ علمی به چرایی از رونق افتادن جاده ابریشم، هرگز در قالب این مقدمه نمی‌گنجد زیرا می‌توان عوامل متعددی از جمله روابط سیاسی بین کشورهای مسیر، زیرساخت‌های متنوع بین کشورها با ظرفیت‌های متغیر، مسائل گمرکی و موضوعاتی از این دست را نام برد اما به نظر می‌رسد علیرغم همه این محدودیت‌های احتمالی، باید ریشه مشکل را در جای دیگری جست. تحولی که باعث شد دیگر روش‌های حمل و نقلی گذشته، نه دوام و نه مطلوبیتی برای حمل کالا نداشته باشند. این تغییر چیزی جز اختراع وسایل مختلف حمل و نقل ماشینی نیست.

اختراع ماشین و متعاقب آن ساخت کامیون‌های حمل بار از یک طرف و موتور بخار از طرف دیگر که منجر به پیدایش قطارهای مسافری و باری در بخش حمل ریلی و کشتی‌های بخار در بخش حمل دریایی کالاها شدند باعث گردیدند تا این وسایل حمل نه تنها بسترهای خاصی را به عنوان زیرساخت حمل و نقلی طلب کنند بلکه پس از چندی این موضوع نیز مورد توجه قرار گرفت که دیگر حمل کالا با کامیون برای مسافت‌های طولانی به دلیل هزینه بسیار بالای آن مقرون به صرفه نیست لذا در مسیرهایی که امکان انتقال و جابجایی بار با قطار نیز وجود داشت ترجیحاً کالاها از کامیون به قطار منتقل و با آن حمل می‌شدند. این مبادله کالا بین وسایل مختلف حمل و نقل، نقطه‌شروعی برای روش حمل و نقل چندوجهی بود. روشی که امروزه به دلیل کاهش هزینه تمام شده حمل به شدت مورد استقبال تمامی بازیگران صنعت حمل و نقل قرار گرفته است.

اکنون این سوال مطرح می شود که چرا علیرغم وجود زیرساخت های حمل و نقلی و استفاده از وسایل پیشرفته حمل و نقل، همچنان جابجایی کالا از مسیر ایران کمتر از انتظارات و شایستگی هاست. برگزاری اولین همایش نقش حمل و نقل چندوجهی در تجارت ملی و بین المللی، تلاشی است برای فهم علمی دلایل اقتصادی و فنی که می توانند نقشی اساسی در بروز این چالش ملی داشته باشند. این باوری درست است که پیشرفت هر کشوری در گرو درک صحیح چالش های توسعه ای و تلاش جمعی برای رفع آنهاست، موضوع حمل و نقل نیز به عنوان یکی از مهمترین ابزارهای توسعه کشور از این قاعده کلی مستثنی نبوده و فهم چگونگی بهره مندی بیشینه از مزایای خدادادی کشور بویژه در خصوص موقعیت جغرافیایی آن نخست مستلزم کالبد شکافی کارشناسانه مسائل و مشکلات صنعت حمل و نقل از زوایای مختلف و در ادامه همت گروهی در جهت حذف محدودیت ها و بهینه سازی شرایط است.

بر خلاف گذشته که انتخاب مسیر متضمن تامین امنیت، امکانات رفاهی و مولفه های ساده تر دیگر بود، امروزه بهره مندی از مزایای حمل و نقل چندوجهی، علاوه بر مولفه های فوق، الزامات دیگری را نیز به همراه دارد که به دلیل گستردگی و

تنوع بسیار بالای موضوعات مرتبط با آن، مشارکت طیف وسیعی از صاحب‌نظران را برای تبیین الزامات، تبیین نقاط قوت و ضعف و ارائه راهکارهای مناسب مطالبه می‌کند. آنچه پیش روی شماست مجموعه‌ای از خلاصه مقالاتی است که نویسندگان هر یک با تلاش در پوشش علمی بخشی از موضوعات حمل و نقل چندوجهی و با امید به ارتقاء نقش کشور در عرصه‌های حمل و نقلی و احیای رونق از دست رفته جاده ابریشم به عنوان یکی از کریدورهای حمل و نقل به دبیرخانه همایش ارسال و انتظار می‌رود در تصمیم‌سازی کارشناسان و تصمیم‌گیری مدیران بخش‌های دولتی و غیردولتی مورد توجه قرار گیرند.

پایان